

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОСВІТУ*

У системі прав людини, які визначають зміст і спрямованість діяльності держави, важливе місце посідає право людини на освіту. Адже дане право слугує задоволенню потреб окремої людини в здобутті освіти, що, своєю чергою, гарантує реалізацію цілого спектру інших конституційних прав. Якщо ж взяти до уваги, що право людини на освіту спрямоване ще й на забезпечення національної безпеки та загалом на розвиток держави і суспільства, то вкотре переконаєшся у теоретичній і практичній доцільності проведення досліджень з означеної проблеми. Крім того, студіювання права людини на освіту набуває особливої цінності в умовах реформування національних систем освіти більшості країн світу та адаптації освітнього законодавства України до міжнародних стандартів. З огляду на це очевидна актуальність наукової праці Ольги Федорівни Мельничук «Право людини на освіту» як в теоретичній, так і в практичній площині.

Рецензована монографія вирішує проблему формування концептуальних основ права людини на освіту, вироблення єдиного понятійно-категоріального апарату та методології дослідження, а також розробки рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства у сфері правового регулювання освітніх відносин.

Дана наукова праця логічно структурована та дає змогу комплексно висвітлити теоретико-правові засади права людини на освіту. Автор послідовно та ґрунтовно досліджує гносеологічні витоки та сучасні концептуально-методологічні засади права людини на освіту, здійснює його сутнісну характеристику та розкриває механізм і гарантії реалізації даного права.

У першому розділі монографії, на основі аналізу праць класиків світової філософсько-правової думки, автор обґрунтовує періодизацію розвитку концептуальних засад права людини на освіту в Західній Європі та Америці, в Україні та Росії та їх характерні риси. О. Ф. Мельничук доходить висновку, що формування ідеї права людини на освіту відбувалося протягом тривалого часу і залежало від соціально-економічних, політичних, культурних, релігійних, психологічних та інших умов розвитку суспільства. Загалом, еволюція концепції права людини на освіту пройшла через релігійні та ідеологічні нашарування від її зародження в епоху рабовласництва, як потреби у вихованні винятково «вільних» людей, до створення сучасних наукових теорій праворозуміння та визнання права на освіту за кожним.

Новаторським, із наукової точки зору, є дослідження змісту права людини на освіту в аспекті природноправової, позитивістської, інтегративної теорій праворозуміння. Слушним є твердження автора про те, що саме інтегративна юриспруденція дозволяє розглядати аналізоване право комплексно, поєднати формальні та змістовні його характеристики, забезпечивши рівновагу інтересів окремої особи, суспільства та держави.

© МУРАШИН Олександр Геннадійович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна»

* Мельничук О.Ф. Право людини на освіту: монографія / О. Ф. Мельничук. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2013. – 440 с.

Наукову цінність становить висвітлення методології дослідження права людини на освіту, під якою О. Ф. Мельничук розуміє систему теоретичних принципів, філософсько-світоглядних підходів, методів, які дозволяють всебічно та об'єктивно розкрити загальні закономірності становлення, функціонування та розвитку права людини на освіту.

Неабияку роль для розвитку теорії права людини на освіту має з'ясування сутності суб'єктивного права людини на освіту, структури та особливостей його елементів, місця в системі інших прав, що й вирішує автор у другому розділі монографії. Критично аналізуючи погляди вчених, О.Ф. Мельничук висловлює власну точку зору щодо поняття суб'єктивного права на освіту, розуміючи його як юридично забезпечену можливість особи здобувати знання, формувати вміння, навички, особистісні властивості з метою власного гармонійного розвитку та суспільства в цілому. Поглиблює розкриття суб'єктивного права на освіту авторська класифікація його ознак – на загальні, що притаманні всім категоріям прав людини, та спеціальні, що розкривають особливість аналізованого права. Дослідниця аргументовано доводить доцільність тричленної юридичної конструкції суб'єктивного права людини на освіту та виокремлює особливості його правомочностей.

Теоретичну і практичну цінність дослідження становить висвітлення автором співвідношення між правом людини на освіту та іншими правами, яке виражається в тісному зв'язку між ними та їх взаємообумовленості. Автор аргументовано доводить, що реалізація права людини на освіту була б взагалі неможливою без існування права на життя та неповноцінною без задоволення права на здоров'я, гідність, свободу творчості, думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, права на інформацію, працю, вільний розвиток особистості, соціальний захист. Відповідно, здійснення означених прав також було б неефективним без реалізації права людини на освіту, яке виступає засобом забезпечення більшості з них.

Наукову значущість має третій розділ монографії, в якому набули розвитку поняття та структура механізму реалізації права людини на освіту, сутність якого розкривається не лише через призму правових засобів, але й загальносоціальних чинників. Аналізуючи ознаки механізму реалізації права людини на освіту, автор наголошує на його соціально-правовій природі, спрямованості на задоволенні потреб людини у здобутті освіти, обумовленості складу його елементів законним інтересом особи та динамічному характері даного механізму. Дослідниця розкриває сутність стадій механізму реалізації права людини на освіту як взаємозв'язаних етапів діяльності, кожен з яких має власні завдання, правові засоби, коло учасників, що спрямовані на здобуття знань, формування умінь, навичок і властивостей особи.

Наукову новизну становлять ідеї автора щодо класифікації принципів реалізації права людини на освіту, за основу якої беруться ступінь детермінованості освітнім законодавством та принципи педагогіки.

Позитивно оцінюємо пропозиції дослідниці щодо потреби удосконалення чинного освітнього законодавства, зокрема й шляхом підготовки в перспективі Освітнього кодексу України, структура якого пропонується в монографії.

У рецензованій праці розвивається концепція освітніх та тісно пов'язаних з ними правовідносин. Зокрема, пропонується їх поняття, виокремлюються особливості, характеризуються суб'єкти, об'єкти, зміст і підстави трансформації освітніх правовідносин.

На високому пізнавальному рівні подано матеріал четвертого розділу, який присвячено розкриттю гарантій реалізації права людини на освіту. Науковий інтерес викликає обґрунтування автором ідеї освітньо-правових гарантій права людини на освіту, під якими розуміється система правових засобів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що використовуються в освітній сфері для забезпечення реалізації, захисту та охорони права людини на освіту.

У монографії значна увага приділяється висвітленню ролі органів державної влади та інститутів громадянського суспільства в гарантуванні права людини на освіту; аналізу особливостей здійснення захисту даного права державними органами управління освіти, органами громадського самоврядування навчальних закладів та громадськими організаціями. Доводиться необхідність посилення захисної функції органів державно-громадського управління освітою, що є важливим внеском в поглиблення теорії права людини на освіту.

Рецензована монографія ґрунтується на широкій теоретичній та нормативно-правовій джерельній базі, на аналізі практики судів загальної та конституційної юрисдикції, правових позицій Європейського Суду з прав людини. Об'єктивність висновків засвідчує анкетування студентів та педагогічних і науково-педагогічних працівників окремих навчальних закладів м. Вінниці, проведене автором з метою вивчення громадської думки щодо рівня забезпечення права людини на освіту в Україні. Обрана методологія дослідження дозволяє дійти аргументованих висновків, створити авторську систему основних понять і категорій з досліджуваної проблеми, вирішити завдання, поставлені в роботі.

На нашу думку, за наявності значної кількості переваг даному дослідженню додало б повноти висвітлення права людини на освіту крізь призму сучасних теорій праворозуміння та акцентування на окремих структурних елементах механізму реалізації права людини на освіту, які залишилися за межами студіювання.

Отже, монографічне дослідження О.Ф. Мельничук має неабияку теоретичну та практичну цінність. Його результати сприятимуть осмисленню права людини на освіту, практики його реалізації, формуванню засад освітнього права в Україні.